

Ineta Lipša

SABIEDRISKĀ TIKUMĪBA LATVIJĀ: ALKOHOLISKO DZĒRIENU LIETOŠANA, 1918–1940

Varai un darba devējiem brīvais laiks vēsturiski ir bijusi problēma, jo ar to saistītās aktivitātes vai – gluži pretēji – nekā nedarīšana cilvēkam nepaġēr būt disciplinētam, kā to prasa vajadzība pelnīt iztiku. Tomēr brīvā laika asociēšana ar brīvību un kontroles neesamību ir tikai šķietamība. Zināmā mērā vara allaž bijusi ieinteresēta atbalstīt dažādus brīvā laika pavadīšanas veidus, tādējādi novēršot cilvēku neapmierinātību ar dzīves vai darba apstākļiem, kas citādi izpaustos politiskā radikālismā, vēlmē dumpoties vai izraisīt citādas nekārtības. Cilvēka brīvajā laikā piekoptās nodarbes var ietekmēt darba produktīvāti un tādējādi – darba devēja intereses, apdraudēt arī paša darba ņēmēja sociālo un ekonomisko stāvokli, traucēt citu iedzīvotāju jūtas un kārtību publiskajā telpā. Rezultātā vara brīvo laiku regulēja netieši, piemēram, noteica alkoholisko dzērienu pieejamību, nosakot krogu darba laiku.

Latviešu atturības kustības tradīcija gadsimtiem veco dzeršanas ieražu saistīja ar muižnieku kultivētajiem krogiem un traktieriem un uzskatīja, ka, ja tos ierobežos, latviešu tautas nelāgais ieradums tiks iznīdēts.¹ Pret alkohola lietošanu asi nostājās Latvijas strādnieki 1905. gada revolūcijā.² Tomēr pēc revolūcijas šīs aktivitātes noplaka, un situācija 20.–30. gados jau tika raksturota vārdiem, ka “latviešu sabiedrība vispār dzeršanu neturēja par grēku”.³ Luterāņu mācītājs Alfrēds Skrodelis 1934. gadā konstatēja, ka gan “zemākā”, gan “augstākā sabiedrībā” iedzeršanu uzskata par kaut ko “nevainīgu, pašu par sevi saprotamu”, ka to nenosoda un nenicina.⁴ Vismaz jaunieši 30. gadu otrajā pusē “pīlnīgus atturībniekus uzskatīja par naiviem, ja ne muļķiem” un ar tabakas un alkohola lietošanu cerēja sevi pacelt “pieaugušākā pakāpē”.⁵ Šis uzskats iekļāvās normā, kas atzina mērenu dzeršanu un uz ko tika attiecināts jēdziens “dzeršana”, kamēr “žūpība” bija normas pārkāpums (tāpēc šo sociālo parādību regulējošo likumu sauca par Žūpības apkarošanas likumu), savukārt alkoholisms tika uzskatīts par slimību.

Jaunās valsts likumdevējs 1920. gada 17. augustā lēma par to, ko noteikt par normu Latvijas Republikā – atturību (prohibīciju) kā Amerikas Savienotajās Valstīs, kur tā ilga no 1919. līdz 1933. gadam un ko ieviest Latvijā prasīja daļa Satversmes sapulces deputātu, vai tomēr mērenu dzeršanu. Deputātu vairākums atzina, ka policejiskiem līdzekļiem nav iespējams alkoholu iznīdēt (“mēs nevaram pārvērst mūsu demokrātisko republiku par policijas valsti”), un uzsvēra, ka valsts nedrīkstētu palikt Antīņa lomā, noskatoties, kā degvīna spekulanti rauš naudu, kurai būtu jānonāk valsts budžetā.⁶ Valsts monopols uz spirta ražošanu bija svarīgs budžeta avots, tāpēc 1920. gada 17. augustā deputāti pieņēma likumu, kas regulēja alkoholisko dzērienu ražošanu valstī.⁷ Tas nozīmēja, ka mērena dzeršana tika akceptēta, kamēr žūpību uzskatīja par apkarojamu. Tajā pašā dienā deputāti uzdeva valdībai izstrādāt Žūpības apkaršanas likumu un daži pat norādīja, ka likumam būtu jāgarantē, “lai šie degvīna veikali būtu vaļā tad, kad cilvēki ietu darbā, bet tai laikā, kad viņi nāktu mājās no darba un kad viņiem būtu brīvs laiks, tos slēgtu”,⁸ tika ierosināts izdot “drakoniskus nosacījumus par parādīšanos atklātās vietās bez vajadzīgā līdzsvara, ieskurbušā stāvoklī”⁹ izglītēt par alkohola kaitīgumu un gādāt, “lai tauta pie tā nevarētu tikt”,¹⁰ cīņā ar žūpību par sabiedroto aicināt baznīcu,¹¹ bez žēlastības atņemt kandžas brūvētājam visu mantu un 12 stundu laikā “izlikt uz ceļa pliku ar visu ģimeni”, jo tad “neviens vairs kandžu nebrūvēs”.¹²

Tomēr atrašanās dzērumā publiskajā telpā un kandžas dzišana bija tik sasāpējuši jautājumi, ka parlaments negaidīja uz Žūpības apkaršanas likuma pieņemšanu, bet 1920. gada 18. oktobrī par atrašanos dzērumā publiskā vietā palielināja naudas sodu tūkstoš reižu (no 10 līdz 10 000 rubļiem), no 1921. gada septembra – 1000 zelta franku, bet kandžas dzinējiem noteica naudas sodu – 100 000 rubļu (5000 zelta franku).¹³

Krimināllikums jau paredzēja sodu par dzeršanu publiskā vietā, par dzeršanu gadījumos, kad tas aizliegts, bet uzņēmējus un veikalniekus sodīja par algas izmaksāšanu un darba līgumu slēgšanu alkoholisko dzērienu pārdošanas vietās, par alkoholisko dzērienu un to ražotāju reklāmu likumā aizliegtā veidā, par strādāšanu neatļautā laikā, par tirgšanos ar alkoholu neatļautā vietā, kā arī par alkohola pārdošanu uz parāda, maksāšanu ar alkoholu par darbu vai tā apmaiņu pret mantu.¹⁴ Turpmāk normas nemainījās – vara mainīja sodu apmērus, tomēr nebūtiski. Apskatāmajā laikā sods uz pusi tika samazināts par dzeršanu aizliegtos gadījumos un par alkoholisko dzērienu un to ražotāju reklāmu likumā aizliegtā veidā. Reklamēt alkoholiskos dzērienus gan presē, gan izkārtņēs ar veikala un firmas nosaukumu bija aizliegts no 1925. gada marta līdz 1933. gada maijam, savukārt to reklamēšana ar afišām, plakātiem, īpašu apgaismojumu, izlikšanu skatlogos bija aizliegta līdz pat okupācijai.

Tomēr 1920. gada 17. augusta likums pašvaldībām piešķīra tiesības pašām noteikt, vai to teritorijās alkohols būs vai nebūs pieejams. Atļaujas atvērt bufetes lauku sarīkojumos Netiešo nodokļu departaments drīkstēja izsniegt tikai saziņā ar pašvaldības iestādēm, lai vietējā sabiedrība varētu paust savu viedokli. Turklāt pašvaldības iestādes drīkstēja katru gadu lemt par to, vai samazināt atļauju skaitu tirgoties ar reibinošiem dzērieniem.¹⁵ Pagastu pašvaldību tiesības lemt par tādu tirgotavu atvēršanu un slēgšanu Saeima uzsvēra arī likumā par pagastu pašvaldību 1922. gada vasarā, norādot, ka tām jā rūpējas par žūpības apkarošana.¹⁶ Tomēr pašvaldībām šīs tiesības ne vienmēr izdevās īstenot dzīvē, jo Netiešo nodokļu departaments izdeva atļaujas arī krodziniekiem, kuriem pašvaldības bija atteikušās izdot atļauju alkoholisko dzērienu tirdzniecībai.¹⁷ Lēmumus par reibinošo dzērienu pārdošanas aizliegumu pieņēma Talsu, Ventspils, Kuldīgas, Cēsu un citu pilsētu domes, bet centrālās varas iestādes tos atcēla.¹⁸ No 1923. gada slēgt visus krogus Siguldā nolēma Siguldas pagasta padome, bet Pašvaldību departaments lēmumu atcēla.¹⁹ Tad pagasta padome nolēma no 1924. gada atļaut tirgoties ar alkoholu divām viesnīcām un biedrības "Vidzemes Šveice" biedru klubam, bet slēgt traktierus "Gali", "Atslēga" un tirgotavu "Birsrops" kā "kaitīgākos no kaitīgiem ar savu netīrību un piedauzību", jo dzirdēt neķitrus vārdus no pilsoņiem, kas "kūņojas" grāvmalā, nācies ne tikai skolniekiem, bet arī pilsētas viesiem.²⁰ Pašvaldību departaments atcēla arī šo lēmumu.

Latvijā alkoholu pārdeva četru veidu alkoholisko dzērienu pārdotavās – promnešanai; patērēšanai uz vietas; ēdienu namos ar tiesībām pārdot vīnu un alu; citos veikalos ar tiesībām pārdot vīnu un alu.²¹ Alkoholisko dzērienu pārdotavas patērēšanai uz vietas iedalīja 1. un 2. šķiras traktieros, biedrību un klubu bufetēs.²² Tieši par to darba laika ierobežošanu visaktīvāk debatēja politiķi, uzņēmēji un potenciālie alkohola lietotāji, un šīs debates atklāj, kāpēc iedzīvotāji, kas dzeršanu uzskatīja par tradīciju, tomēr vēlējās ierobežot žūpību.

Viens no pirmajiem Rīgas militārās policijas priekšnieka rīkojumiem pēc Latvijas valdības atgriešanās Rīgā 1919. gadā 13. jūlijā noteica, ka ar alkoholu drīkst tirgoties līdz pulksten 20 vakarā, bet 1. šķiras traktieri – līdz pulksten 22.²³ Taču tas bija tikai pirmais rīkojums, kuram pat vairākas reizes mēnesī sekoja nākamie saistībā ar pārvietošanās ierobežojumiem komandantstundas dēļ, pēc tam pilsētā notiekošo nekārtību un zādību dēļ, vēlāk to atcelšanas dēļ, tāpat mobilizācijas, apļenkuma un piefrontes stāvokļa dēļ. No 1920. gada 15. februāra iekšlietu ministrs atļāva 1. šķiras traktierus Latvijā slēgt pulksten 1 naktī, bet 2. šķiras – pulksten 22.²⁴ Vēl 1920. gada vasarā Rīgā huligāni dzērienu veikalos, piedraudot ar revolveriem, atņēma alkoholu, dienā izlaupot pat 5–6 veikalus.²⁵ Savukārt 1923. gada sākumā tika noteikts, ka Rīgā no 1923. gada 1. februāra 1. un 2. šķiras restorāni ir jāslēdz attiecīgi

pulksten 22 un pulksten 2 naktī,²⁶ bet pirms tam vara krogu darba laiku mainīja amplitūdā no pulksten 22 līdz pat 5. Stabilitātes iespaidu tas radīt nevarēja. Daļa sabiedrības atkal prasīja prohibīciju (Latviešu vidusskolu skolotāju 2. kongress 1923. gada janvārī).²⁷

Žūpības apkarošanas likumprojektu Saeimas komisijās sāka apspriest 1923. gadā.²⁸ Priekšlikumi liecina, ka daļa iedzīvotāju gribēja ieviest stabilu, dzelzainu kārtību alkoholisko dzērienu pieejamības jautājumā.²⁹ Vislielākās diskusijas izraisīja centieni saīsināt krogu darba laiku. Tieši alkohola pieejamība noteica pilsētas nakts dzīves ilgumu un tās ritmu, bet šo kritēriju uzskatīja par vienu no svarīgākajiem elementiem, kas veido modernu lielpilsētu.³⁰ Apspriežot likumprojektu Saeimas Sociālās likumdošanas komisijas sēdē 1923. gada 31. maijā, deputāts Arturs Alberings izteica priekšlikumu atļaut 1. šķiras traktieriem tirgoties līdz pulksten 24, nevis 22, jo “tāda ir pie mums nodibinājusies kārtība”, pretējā gadījumā “dzīve tiks traucēta”.³¹

Pret ieceri slēgt 1. šķiras traktierus pulksten 22 vēstulēs Sociālās likumdošanas komisijai 1924. gada sākumā protestēja Rīgas 1. šķiras traktieru turētāji. Viņi norādīja, ka Rīgā uzturas daudz ārzemnieku, noris intensīva dzīve, ko nebūs iespējams mākslīgi apturēt pulksten 22 vakarā, kā tas nav izdevies arī citu valstu lielajās pilsētās.³² Turklāt teātru izrādes un koncerti Rīgā beidzas pēc pulksten 22, tāpēc to apmeklētājiem tiks liegta iespēja pēc izrādēm paēst siltas vakariņas, kas savukārt veicinās alkohola nelegālu tirdzniecību un slepenu dzertuvju izveidi. Savukārt Rīgas 2. šķiras traktieru turētāji noraidīja ieceri 2. šķiras traktierus atvērt tikai pulksten 9 no rīta un sestdienās slēgt jau pulksten 18, bet svētdienās ļaut darboties tikai no pulksten 13 līdz 18.³³ Plānotie ierobežojumi tikai veicināšot alkohola nelegālo tirdzniecību, bet pašu dzeršanu izliks uz ielas. Cilvēki dzeršot strauji un neuzkodīšot, turklāt visticamāk – pašdarināto un kontrabandas degvīnu, kas daudz sliktāk ietekmē veselību nekā “mierīga un ērta alkoholisku dzērienu lietošana ar labiem ēdieniem un uzkožamiem”.³⁴ Pret vēlo atvēršanas laiku pulksten 9 no rīta iebilda tāpēc, ka Rīgā liela cilvēku rosība sākas ap pulksten 7, kad pienāk rīta vilcieni. Tad cilvēki grib ieturēt brokastis, mēreni lietojot glāzi alus vai kādu glāzīti degvīna. Aktivitāte apstājas ap pulksten 22, tāpēc vajadzētu ļaut 2. šķiras traktieriem strādāt no pulksten 7 līdz 22. Tika lūgts arī svētdienās noteikt darba laiku līdz pulksten 22 (iecerēto pulksten 18 vietā), jo svētdienās 2. šķiras traktieru apmeklētāji iziet no mājām vakarpusē, turklāt vispirms dodas uz teātri vai kino, bet pēc tam – uz restorānu paēst vakariņas, izdzert glāzi alus un uzspēlēt biljardu. Ja 2. šķiras traktierus slēgs pulksten 18 vakarā, viņi dosies uz slepenajām dzertuvēm vai loto klubiem, kuros paspēlētu daudz vairāk naudas nekā samaksās par ēdienu un dzērienu 2. šķiras traktierī. Gan Rīgas 1. šķiras traktieru, gan 2. šķiras traktieru pilnvarotie uzsvēra, ka viņu uzņēmumu-

mu apmeklētāji jau esot pilnīgi pieraduši pie visai mērenas alkoholisko dzērienu lietošanas un piedzērušus cilvēkus tajos redzot reti.³⁵

1. Saeima žūpības apkaršanas likumprojektu sāka apspriest 1924. gada 21. oktobrī, Latvijas Pretalkohola biedrība organizēja parakstu vākšanas kampaņu par labu radikālajām prasībām un guva apmēram 400 organizāciju un tūkstošiem individuālo atbalstītāju atsaucību.³⁶ Tomēr pat Latvijas Pretalkohola biedrība 1924. gada pavasarī atzina, ka alkohola aizliegšana Latvijā ir pāragra, tāpēc pagaidām to vajag tikai ierobežot, iedzīvīnot "citu virzienu tautas domās un parāšās".³⁷ (Iespējams, tika ņemta vērā Zviedrijas pieredze, kur 1922. gadā referendumā 51% pilsoņu nobalsoja pret prohibīcijas ieviešanu.³⁸) Par likuma galveno mērķauditoriju atturībnieki uzskatīja strādniekus. Ierobežot alkohola pārdošanas laiku sestdienās prasīja tāpēc, ka "brīvā laikā atpūtas vietā darba tauta visur dabon alkohola gifti", kas grauj tautas kultūras līmeni un darba spējas,³⁹ turklāt "atņem strādniekiem spēku un prātu un tādā ceļā pamazina viņu darba ražīgumu".⁴⁰ Viņi uzskatīja, ka iespējams atturēt strādniekus no dzeršanas, ierobežojot traktieru darba laiku, – tad "ļaudis nenotriektu sūri grūti pelnīto algu sevīm un savām ģimenēm par postu".⁴¹ Savukārt kritiķi uzsvēra, ka likumprojekts izmanto vienīgi policejiskas metodes, mērķējot tikai pret vienu alkohola patēriņa vietu – krogiem un uz nevainīgākajiem dzērieniem – vīnu un alu, turklāt tas veicinās nelegālo tirdzniecību un ierobežos indivīda brīvību.⁴²

Likumu pieņēma 1924. gada 9. decembrī, bet izsludināja 24. decembrī.⁴³ Deputāti atzina, ka tā mērķis ir "apkarot kārdināšanu, apkarot pavedināšanu uz alkohola lietošanu".⁴⁴ Ja tobrīd smalkais tonis valstī bijis dzert, tad likuma uzdevums bija to mainīt uz pretējo,⁴⁵ paziņojot, "ka alkohols ir ļaunums, ka alkohola lietošana nav laba, ka tas ir kauns, ka tas ir negods".⁴⁶ "Jaunākās Ziņas" apgalvoja, ka likums esot "patīkama Ziemassvētku dāvana tām ģimenēm, kuras līdz šim cietušas no alkohola pārmērīgas lietošanas".⁴⁷ Tas bija otrs radikālākais žūpības apkaršanas likums Eiropā – uzreiz aiz Somijas,⁴⁸ kur no 1919. līdz 1932. gadam bija aizliegts ražot un pārdot dzērienus, kuros ir vairāk nekā 2% alkohola.⁴⁹ Tomēr ne jau apsēstība ar atturības ideju lielāko daļu iedzīvotāju Latvijā mudināja parakstīties par radikālāko žūpības apkaršanas likumprojektu, bet drīzāk vēlme nodrošināt ikdienas komfortu.⁵⁰

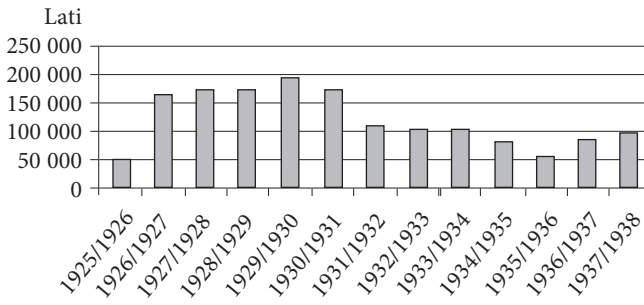
Atturībniekiem izdevās likumā iestrādāt prasības par alkoholu uzskatīt dzērienu, kas satur vairāk nekā 1,5% alkohola; aizliegt pārdot alu ēdienu veikalos, pārtikas preču, zeltera un piena bodēs; aizliegt tirgot alkoholu tirgos, zaļumballēs, izstādēs; noteikt, ka traktieros darbdienās alkoholu drīkst pārdot no pulksten 9 līdz 22, sestdienās – no pulksten 9 līdz 12, bet svētdienās un svinamajās dienās traktieriem jābūt slēgtiem; aizliegt reklamēt alkoholu avīzēs; aizliegt

spēlēt mūziku un deju iestādēs, kur pārdod alkoholu; aizliegt izmaksāt strādniekiem krogos algu; aizliegt lietot alkoholu valsts un pašvaldību finansētās svinībās, kā arī mācību iestāžu telpās un pie tām pastāvošajās organizācijās. Nakti no 1925. gada 24. uz 25. martu, kad stājās spēkā Žūpības apkarošanas likums, prese nosauca par krogu pastardienu⁵¹ un par pirmo sauso nakti.⁵²

Iespējams, viens no iemesliem, kāpēc izdevās pieņemt tik skarbu likumu, bija fakts, ka nemaz nebija iespējams spriest par žūpības izplatību valstī, balstoties uz statistiku. Tobrīd bija pieejami dati par personu skaitu, kas sodītas par parādīšanos publiskā vietā reibumā, no 1921. gada (3926 personas) līdz 1924. gadam (10 757), kad ~55% sodīto uzlika samaksāt naudas sodu līdz 20 latiem.⁵³ Savukārt par laiku no 1925. līdz 1938. gadam pieejami dati, cik liela soda nauda valstī iekasēta par alkohola lietošanas un pārdošanas normu pārkāpumiem (sk. 1. diagrammu). Šī summa 20. gadu otrajā pusē nesaņiedza 200 tūkstošus latu gadā, no 1931. gada bija ap 100 tūkstošiem latu gadā, bet no 1934. gada – mazāk par 100 tūkstošiem latu gadā. Visticamāk, autoritārā režīma laikā cilvēki retāk iereibuši pārvietojās publiskajā telpā, bet alkoholisko dzērienu tirgotavu īpašnieki cītīgāk ievēroja likumu.

1. diagramma⁵⁴

SODA NAUDĀ SAMAKSĀTĀS SUMMAS PAR ALKOHOLA LIETOŠANAS UN PĀRDOŠANAS NORMU PĀRKĀPUMIEM VALSTĪ NO 1925./1926. G. LĪDZ 1937./1938. G.

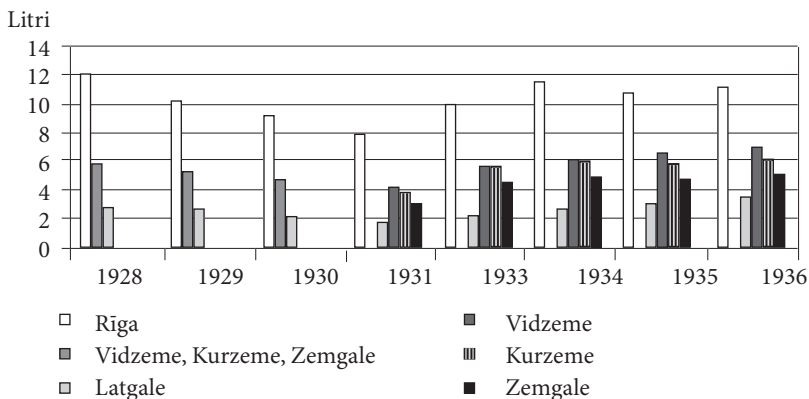
Datu par alkoholiķiem nav. 1929. gadā viņus ārstēja vismaz divās pilsētās – Rīgā (no 1927. gada 12. oktobra) un Liepājā (no 1929. gada 1. marta). Rīgas pilsētas dzērāju labošanas punktā viņus ārstēja ambulatori ar psihoterapiju (“iedvesmi un hipnozi”)⁵⁵ – visvairāk 1932. gadā (524), bet 30. gadu otrajā pusē šādu pacientu skaits svārstījās no 262 (1935. g.) līdz 324 (1939. g.) cilvēkiem gadā.⁵⁶ 1930. gadā dzērāju ārstēšanas punkti bija nodibināti arī dažviet Latgalē un “cītās provinču pilsētās”.⁵⁷ Tomēr avīzē “Kurzemes Vārds” tika norādīts, ka

cerēt uz labiem rezultātiem dzērāju ārstēšanā Latgalē esot apšaubāmi, jo tur “dzērāju aprindas nedomā laboties, bet uz punktu tiek nogādātas spaidu kārtā, piederīgo pavadībā”.⁵⁸

Nav arī datu par to, cik Latvijas iedzīvotāji izdzēra. Ir pieejama statistika par dzeršanai pārdotā, tātad legālā alkohola daudzumu, turklāt tikai no 1927. gada, kas liecina, ka 1928. gadā dzeršanai pārdotā alkohola daudzums uz vienu pieaugušo (6,25 litri) tika pārsniegts tikai 1936. gadā (6,55 litri), pēc kura turpināja pieaugt – 8,45 litri 1938. gadā.⁵⁹ Tomēr jāapšaubā, ka to varētu skaidrot apgalvojums, ka saimnieciski grūtos gados tauta dzer vairāk.⁶⁰ Visticamāk, dati atspoguļo legālā patēriņa pieaugumu uz nelegālā rēķina, nevis patēriņu vispār. Statistiķi atzina, ka kopējo alkohola patēriņu Latvijā nav iespējams noteikt, jo lauku māju un ciemu (bet ne pilsētu un miestu) iedzīvotāji drikstēja darināt alu savām vajadzībām, tāpēc laukos to pirka reti.⁶¹ Īpaši Latgalē pieauga mājalus brūvēšana, kuru stiprināja ar tabaku, vaivariņiem, denaturēto spirtu, ziepju zaļu atšķaidījumu un nelegāli arī pārdeva.⁶² Tāpēc iekšlietu ministrs 1929. gadā aizliedza bez atļaujas (to vajadzēja saņemt katru reizi) brūvēt mājās alu Madonas, Ilūkstes, Ludzas, Rēzeknes un Jaunlatgales apriņķī.⁶³ “Latgolas Vārds” komentēja, ka atradīsies zemnieki, kuriem nepatiks, ka “par saviem sviestiem” vairs nevarēs kādu reizi arī iedzert, un kuri apgalvos, ka pilsētnieki dzer vairāk, taču viņiem neviens neaizrāda.⁶⁴ Tomēr jau no 1930. gada iekšlietu ministrs konkrētas mājas izslēdza no aizlieguma rajona.⁶⁵ Neskatoties uz aizliegumu, arī kandžas tecināšana bija tik populāra,⁶⁶ ka Latgalē, kuru neuzskatīja par alkoholisko dzērienu lietošanas ziņā atturīgāko apgabalu, pieauguša cilvēka degvīna patēriņš 1929. gadā bija tikai 2,58 litri pret 5,25 litriem citos valsts reģionos (sk. 2. diagrammu).⁶⁷

2. diagramma⁶⁸

DZERŠANAI PĀRDOTĀ ALKOHOLA (PĀRRĒĶINOT 40 GRĀDU DEGVĪNĀ) DAUDZUMS LATVIJAS REĢIONOS 1928.–1931., 1933.–1936. GADĀ

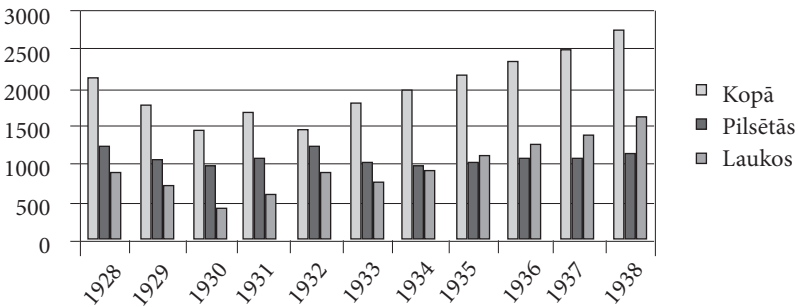

1922. gada septembrī valstī bija tikai desmit “sausī” pagasti.⁶⁹ Turpmāk to skaits pieauga. 1929. gadā 345 (apmēram 61%) no 522 Latvijas pagastiem bija “sausī”, bet no pilsētām tādi bija tikai Ķemeri.⁷⁰ Visvairāk “sauso” pagastu bija Zemgalē un Kurzemē – attiecīgi 83% un 82% no reģiona pagastiem, vismazāk – Vidzemē (51%), savukārt Latgalē – 63%.

Kaut gan nav datu, kas ļautu analizēt “sauso” pagastu dinamiku 30. gadu otrajā pusē, alkoholisko dzērienu pārdošanu skaita pieaugums no 1933. gada (sk. 3. diagrammu), kā arī fakts, ka to daudzums palielinājās tieši laukos, īpaši Vidzemē (sk. 4. diagrammu), ļauj spriest, ka “sauso” pagastu skaits, visticamāk, samazinājās.

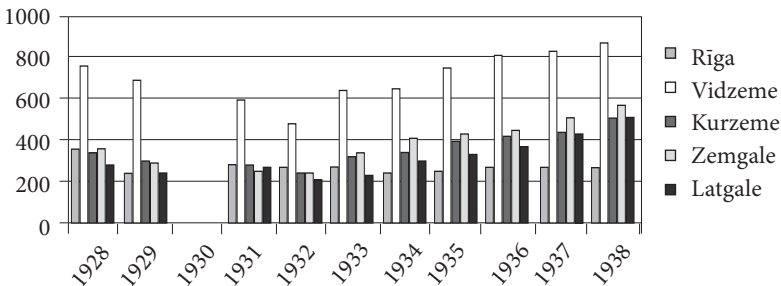
3. diagramma⁷¹

ALKOHOLISKO DZĒRIENU PĀRDOTAVU SKAITS
LATVIJĀ 1928.–1938. GADĀ

4. diagramma⁷²

ALKOHOLISKO DZĒRIENU PĀRDOTAVU SKAITS
LATVIJAS REĢIONOS 1928.–1938. GADĀ

Tomēr pārdotavu skaita pieaugums, domājams, liecina nevis par to, ka pēc 15. maija cilvēki vairāk sāka dzert, bet par to, ka vairāk dzēra legāli pirktu alkoholu. Tātad režīma politika bija racionāla – Rīgā prefektūra secināja, ka aizliegumu politika ir cietusi neveiksmi, un, lai samazinātu nelegālo tirdzniecību, norādīja, kur būtu atverami otrās šķiras krogi,⁷³ kas 1935. gadā tika izdarīts.⁷⁴ Līdzīgi varēja notikt arī ārpus Rīgas.

Viens no būtiskākajiem jaunumiem, ko ieviesa Žūpības apkaršanas likums, bija tas, ka tagad valsts finansēja pretalkohola propagandu par Žūpības apkaršanas fonda līdzekļiem (Igaunijā tāds fonds darbojās jau 1924. gadā, no valsts degvīna monopola ienākumiem finansējot lielāko atturības organizāciju; arī Lietuvā valsts finansēja pretalkohola propagandu, atbalstot centrālās atturības iestādes⁷⁵). Fondu pārzināja Iekšlietu ministrija saziņā ar Izglītības ministriju, un tas darbojās Pašvaldību departamenta pakļautībā.⁷⁶ Fonda mērķis bija mazināt alkohola postu, piešķirot līdzekļus, lai sarīkotu pretalkohola priekšlasījumus un izstādes, ierīkotu un uzturētu alkoholiķu patversmes, tautas namus, tējnīcas, bibliotēkas un lasītavas, pabalstītu orķestrus un korus un tamlīdzīgus kultūras pasākumus, ar noteikumu, ka tajos nedrīkst lietot alkoholiskos dzērienus.⁷⁷

Lai saņemtu fonda finansējumu, pašvaldības fondā iesniedza projektus. Tūkstoti latu mūzikas orķestra uzturēšanai pilsētas parkā 1925. gada pavasarī lūdza Smiltenes pilsētas valde.⁷⁸ Lūgumu motivēja ar apsvērumu, ka iedzīvotājus sapulcināt brīvā dabā var ar mūziku, jo tā piesaista cilvēkus un pat izvilina no dzertuvēm alkohola lietotājus. Tad viņi uzturas brīvā dabā kopā ar bērniem un sievietēm, un tādējādi tiek veicināta žūpības apkaršana. Savukārt Veļķu pamatskolas (tagadējā Vecpiebalgas pagastā) pedagoģiskā padome 1926. gada sākumā nolēma, ka žūpību pagastā var apkarot alternatīva izklaide – “garīgā ziņā paceļoši priekšnesumi”, tāpēc lūdza piešķirt 600 latus radiouztvērēja ierīkošanai skolā, kur to klausītos “visa auditorija (apmēram 30 personu)”.⁷⁹ Gulbenes rajona Beļavas pagasta pašvaldība slēdza visus trīs krogus pagastā. Viena slēgtā kroga telpās tika nolemts ierīkot tautas namu, kura iekārtošanai pašvaldība 1926. gadā lūdza fondu piešķirt 500 latu pabalstu.⁸⁰ Ar katru gadu pieauga pašvaldību skaits, kurām fonds piešķīra pabalstus, – no septiņām 1925./1926. budžeta gadā līdz 303 – 1930./1931. gadā.⁸¹ Izsniegto pabalstu apmērs no 1928./1929. līdz 1930./1931. gadam bija ap 220–210 tūkstoši latu ik gadu, bet 1931./1932. gadā – ap 50 000 latu.⁸² Fondā ieskaitīja 1/3 no soda naudām par alkohola lietošanas un pārdošanas normu pārkāpumiem, kā arī 0,5% no valsts degvīna monopola ienākumiem. Pabalstus pārtrauca izsniegt ar valdības lēmumu 1932. gada 28. aprīlī ekonomiskās krīzes dēļ.⁸³

Jau Krievijas impērijas laikā Latvijas teritorijā pastāvēja aizliegums kā laukos, tā pilsētās atvērt krogus tuvāk par 40 asīm no svarīgām iestādēm – baznīcām, lūgšanu namiem, klosteriem, kuros notiek dievkalpojumi, kapiem, slimnīcām, kazarmām, cietumiem, skolām un pagastu valdēm.⁸⁴ Tagad likums aizliedza atvērt reibinošu dzērienu pārdošanas pilsētās un miestos tuvāk par 100 metriem, bet laukos tuvāk par vienu kilometru no pilsētu, miestu un pagastu valdēm, tiesu namiem, skolām, cietumiem, kazarmām, rūpniecības uzņēmumiem, kuros ir ne mazāk kā 50 darbinieku, slimnīcām, kapiem, baznīcām un lūgšanu namiem, kuros notiek dievkalpojumi.⁸⁵ Tātad attālums pilsētās tika palielināts par apmēram 15 metriem, savukārt laukos – par apmēram 915 metriem.

Likums vēl nebija stājies spēkā, kad prese 1925. gada janvārī vēstīja, ka Rīgas traktierniekus satraukušas baumas, ka turīgie alkohola apkarotāji plāno nodibināt apvienību, kas uzpirks namus traktieru tuvumā, lai tajos nodibinātu izglītības iestādes⁸⁶ un tādējādi panāktu krogu slēgšanu. Tika pat vēstīts, ka apvienībai pievienošoties viena no bagātākajām reliģiskajām draudzēm Amerikā, kuras pārstāvis Rīgā jau dažus namus esot nopircis. Rīgas pilsētas valdes Žūpības apkarošanas komisijas priekšsēdētājs Jānis Dāvis 1925. gada 3. novembrī ierosināja slēgt slaveno “Vērmanīti”, jo tam trūkstot “attāluma normas” – teju aiz tā stūra atrodas Rīgas apgabaltiesa.⁸⁷ Tomēr valde nolēma, ka traktieri ar reibinošiem dzērieniem drīkst pastāvēt dārzos un namos, kas nav publiski, kā Mazais Vērmaņa dārzs.⁸⁸

Krodzinieki bija attapīgi izdomājuši, kā, avīzes “Latgolas Vārds” vārdiem runājot, pasargāt “sovus zalta teļus – krugus no lykoma borgos reikstes”.⁸⁹ Viļānu pagasta un miesta pašvaldība slēdza vietējo traktieri un mednieku biedrības dzertuvi, jo tās atradās tuvu pie baznīcas, pagasta valdes un skolas.⁹⁰ Tomēr nepagāja ne mēnesis, kad slēgtie krogi atvērās iepriekšējās telpās – traktiernieks ierīkoja ieeju krogā no otras puses, bet mednieku klubs pagarināja ceļu uz savu uzņēmumu, ierīkojot uz ielas pret dzertuvi sētu, lai dzērāji ietu gar to uz viņu galu, tad iegrieztos sētā un nāktu atpkaļ uz kroga durvīm, ar aprēķinu, lai likumojot iznāktu vajadzīgais attālums no pagasta nama un skolas. “Zemgales Balss” 1925. gada vasarā prātoja: “Vaj tas neizskatās krietni jocīgi, ka dažiem veikaliem, lai izturētu noteikto 100 metru attālumu, tajās pašās telpās un tai pašā namā pacels ieejas durvis pa dažiem metriem tālāk. Tā darija krievu valdības laikā. Tā ir iešana ap likumu ar “likumu”, burtiski pēc Krievijas birokrātisma parauga.”⁹¹ Dobelē kāds krodzinieks bija spiests slēgt traktieri, jo ieeja atradās par tuvu baznīcai, bet drīz viņš ieeju traktieri pārcēla apmēram astoņus soļus tālāk uz nama galu. Dobelnieki nama stūri nodēvēja par uzvaras bulvāri.

Pašvaldībām likuma dotās tiesības ne vienmēr izdevās izmantot – gadījās, ka pašvaldība potenciālajam krodziniekam nedeva atļauju at-

vērt krogu, bet atļauju viņam izsniedza Netiešo nodokļu departaments. Tādējādi 1925. gadā Rēzeknes apriņķa Rogovkā vīna tirgotavu, kas atradās tirgū dažu desmitu asu attālumā no baznīcas, pašvaldība slēdza, bet īpašnieks pēc mēneša to atkal atvēra.⁹²

Policija attālumu līdz skolām, baznīcām un citām likumā minētajām vietām mērīja dažādi, bet 1931. gadā Nodokļu departaments noteica, ka no 1. aprīļa attālums no reibinošu dzērienu tirgotavas ieejas durvīm jābūt taisnā līnijā uz ielas vidu vai braucamo ceļu, tad pa ielas vidu tieši līdz vietai, kurai pretī atrodas minēto iestāžu durvis.⁹³ Tādējādi fakts, ka līdz 1931. gadam vara atbalstīja traktieru īpašnieku atjautīgās metodes likuma apiešanā, liecina, ka finanšu resora pārstāvji likumu uztvēra kā traucējošu, nelabvēlīgu valsts budžeta interesēm. Tikai ekonomiskās krīzes laikā tika ieviesta kārtība.

Būtisks likuma jaunievedums bija žūpības apkarošanas kuratoru institūcijas izveide. Kuratori staigāja pa restorāniem un centās pieķert aizliegtā laikā apmeklētājus dzeram alkoholu, lai sastādītu protokolu un nodotu tiesai. Tādi kuratori darbojās ne tikai Rīgā, bet arī citās pilsētās. Jelgavā pilsētas dome žūpības apkarošanas kuratoriju četru cilvēku sastāvā ievēlēja 1925. gada 22. jūnijā, bet apriņķa priekšnieks uzdeva policijas iecirkņu priekšniekiem sniegt palīdzību kuratoriem, ja pēdējie to lūgtu.⁹⁴ Tomēr jau nākamā gada vasarā vietējā prese pārmeta, ka kuratori gan pārbauda, vai traktieros pēc pulksten 22 vakarā ir noslēgti ledusskapji, bet nemaz nelūko atrast slepenās dzertuves, kamēr policisti spiesti sestdienu un svētdienu pēcpusdienās savākt "Trimpus brāļus, kas piesūkušies no nezināmiem avotiem".⁹⁵

Kuratorus likums ļāva ievēlēt ne tikai pilsētu, bet arī miestu domēm un pagastu padomēm. Latvijas Pretalkohola biedrības valde 1925. gada pavasarī ieteica nodaļu pārstāvjiem piedāvāt kandidātus.⁹⁶ Tomēr ne visas pašvaldības atbalstīja atturībnieku degsmi ķerties pie laikabiedru kontroles. Priekulē miesta valde lūdza Latvijas Pretalkohola biedrības kandidātiem neiejaukties domes kompetencē.⁹⁷ Aktīvistu vāca iedzīvotāju parakstus, lai panāktu miestā visu dzertuvju slēgšanu, un lūdza Pašvaldību departamentu "taisīt stingru spiedienu no augšas mums par labu visdrīzākā laikā".⁹⁸ Kandavas pilsētas dome atteicās ievēlēt kuratorus, kaut gan atturībnieki četras reizes iesniedza attiecīgu priekšlikumu.⁹⁹ Pašvaldību departaments, atbildot uz viņu sūdzību, norādīja, ka domei ir gan tiesības ievēlēt kuratorus, tomēr tas nav pienākums. Provincē, kur kuratori tomēr darbojās, viņu darbu apgrūtināja biedrību un klubu bufetes, jo šajās organizācijās parasti darbojās vietējās sabiedrības ietekmīgākās personas. Ne kārtības uzraugi, ne žūpības apkarošanas kuratori nevēlējās nonākt ar tām saspīlētās attiecībās. Prese apgalvoja, ka tāpēc "provincē žūpība tagad atplaukst daudz žirgtāk nekā lielākos centros, kur pazišanās nespēlē tik lielu un iespaidīgu lomu".¹⁰⁰

Žūpības apkaršanas kuratoru pirmā sapulce Rīgā notika 1925. gada 23. jūlijā, kurā no 60 brīvprātīgajiem (goda) kuratoriem piedalījās apmēram puse (goda kuratori par darbu nesaņēma atalgojumu).¹⁰¹ Tajā viņus brīdināja par baumām, ka tiekot organizēti huligāni (“pašpuikas”), kuru uzdevums būšot regulāri āzēt kuratorus un pat viņus piekaut. Tomēr jau gada beigās brīvprātīgo kuratoru spars bija noplacis.¹⁰² Algoto žūpības apkaršanas kuratoru skaits dažādos budžeta gados atšķīrās. 1926./1927. gadā Rīgas pašvaldībā darbojās trīs algoti kuratori, 1928./1929. gadā – četri,¹⁰³ 1929./1930. gadā – seši, 1931. gadā – trīs, bet no tā paša gada augusta ekonomiskās krīzes pamazinātā finansējuma dēļ – viens.¹⁰⁴ Liepājas pašvaldībā 1926. gadā tika ievēlēti seši žūpības apkaršanas goda kuratori.¹⁰⁵

Uzņēmīgi cilvēki, kuri plānoja alkoholu pārdot nelegāli, jau pirms Žūpības apkaršanas likums stājās spēkā, pasūtīja kādai stikla fabrikai 10 tūkstošus mednieku plakanu pudelišu, kas viegli glabājamas kabatās.¹⁰⁶ Visvairāk alkoholu nelegāli tirgoja ēdienu veikali.¹⁰⁷ Turklāt to īpašnieki nelegālo precī glabāja nevis veikalā, kur iekrišanas gadījumā tā tiktu konfiscēta, bet pie paziņām vai citur, dažs pat šim nolūkam izmantoja zārku veikalu.¹⁰⁸

Cilvēki veikli pielāgojās likumam un traktieros reiba, kad vēlējās. Zelterim viņi piešpricēja alkoholu no plakanām pudelītēm, ko paši atnesa līdzī vai pasūtīja oficiantam (tā tapa “jautrais zelteris” vai “pārāk stipra tēja”).¹⁰⁹ Bailīgākie gāja ieraut kādu malku restorāna tualetes telpā vai lietoja šokolādes bonbonkas ar apmēram pusglāzīti liķiera pildījumā, bet citi izmantoja tabletes, kuras saturēja alkoholu sausā veidā. Ar vienu pieticis, lai zelteris glāzē kļūtu “ļoti jautrs”. Kuratori jau 1925. gada maijā sprieda, ka būtu jāpanāk uzlaboto šokolādes konfekšu aizliegšana, jo tām pircēju netrūcis, īpaši sestdienās, kad traktieri strādāja līdz pulksten 12 dienā, un svētdienās, kad tie bija slēgti.¹¹⁰ Agrāk šajās konfektēs pildīja dažus pilienus liķiera, ruma vai konjaka, bet tagad akciju sabiedrība “Unions” – spirtu. Konfekte maksāja 10 santīmus, un pieticis ar piecām sešām, lai ēdēs sajustu “jau krietnu reiboni”.¹¹¹ Tomēr visus paņēmienus vismaz 1925. gada pavasarī pārspējusi “ģeniālā pudelite ar gumijas šļauku”, ko alkohola kārotājs ievietoja krūšu kabatā.¹¹² Kad cilvēks vēlējās remdēt slāpes, viņš lika šļauku mutē, maskējot kustību ar mutautiņu deguna šķietamā šņaukšanā, un sūca, cik vēlējās. 1926. gada pavasarī plakanās pudeles un šokolādes izstrādājumi ar liķiera pildījumu jau bija modē.¹¹³ Kuratori konfiscēto mantu glabāja Rīgas pilsētas valdes nama pagrabā, kas tika nosaukts par žūpības apkaršanas trofeju muzeju.¹¹⁴ Restorānā “Villa Nova” kuratori pie trofejām tika, izlaužot speciāli ierīkotu sienu, aiz kuras bija paslēpta alkohola noliktava. Citviet šampanieša pudeles tika atrastas, ieraktas zem grīdas. 1925. gadā policija sastādīja protokolu par “dzērājiem korporācijas “Selonija” telpās”. Tad korporācijas apgāja

aizliegumu turēt reibinošu dzērienu bufetes un pārdot alkoholu savos sarīkojumos (atturībnieki cerēja, ka “šāds aizliegums izsargās jaunekļus no palikšanas par dzeršanas ieražas vergiem”¹¹⁵), nododot telpas filistru organizāciju rīcībā.¹¹⁶ Savukārt aizliegums spēlēt mūziku un dejot iestādēs, kur pārdod alkoholu, tika apiets, ierīkojot kafejnīcas ar dejas grīdām, bez reibinošiem dzērieniem, kurus pārdeva nelegāli.¹¹⁷

Kontrole alkohola nelegālo lietošanu nenovērsa, jo restorānu personāls pielāgojās un apmeklētājiem laikus signalizēja, lai sakārto galdiņus.¹¹⁸ Turklāt kontrolētāju darbu apgrūtināja precedents – mirtiesnesis pieņēma attaisnojošu spriedumu lietā pret kāda restorāna apmeklētāju, uz kura galdiņa aizliegtajā laikā pēc pulksten 22 tika atrasta pudele degvīna, jo nebija pierādījumu, ka tā pārdota vai pasniegta pēc minētā laika. 1926. gadā policijas kārtībnieki izmantoja arī citu kontroles metodi – viņi nevis ienāca un aizgāja, bet ilgāku laiku dežurēja traktieros, sēžot pie atsevišķa galdiņa.¹¹⁹ Reizēm viņiem pievienojās arī dzeršanas apkarošanas kuratori, kuri, brīdi novērojuši publiku, aizgāja kontrolēt citur, bet apmeklētāji komentēja, ka Rīgā notiek tāpat kā Amerikā.

Avīze “Latvijas Sargs” jau 1926. gadā aicināja atcelt valsts aizbildniecību (sociālo aizsargpolitiku) un žūpību apkarot nevis ar policejiskiem līdzekļiem, aizliegumiem un pavēlēm, bet racionāli – no bērnības audzinot attiecīgā garā, izvēli atstājot katra individa ziņā. Kāds Logos apgalvoja, ka šnabja un alus lietošanas ierobežošana atņemot tautai labu daļu no dzīves un darba prieka. “Strādnieks ir pieradis pa sestdienām, pēc pabeigta darba, pacienāt sevi ar glāzi alus vaj šnabja. Nevis tā nauda ir viņa dzīves mērķis, bet tā konkrētā bauda. Bet, ja nu viņam šo baudu liedz jeb apgrūtinā pie viņas tikt, tā kā viņš nevar vairs omulīgi nosēsties pie galdiņa un vismaz vienreiz par nedēļu justies “par kungu”, ja nu viņam ir jāslapstās ap stūriem kā zaglim, lai kaut kur dabūtu par dārgu naudu kādu “kortelīti” un lai tad to kaut kur aiz kādas sētas vārtiem steigšus vien, baidoties no “kuratoriem”, iedzertu, tad viņš nejūtas vis kā brīvs pilsonis brīvā zemē, bet kā vajāts noziedznieks.”¹²⁰ Daļa strādnieku 1925. gadā centās apiet ieceri slēgt sestdienu vakaros 2. šķiras krogus, lūdzot darba devējus izmaksāt algu piektdienā, nevis sestdienā pulksten 14.¹²¹ Tātad daļa strādnieku aizbildniecību uztvēra kā traucējošu. Laikā no 1924. līdz 1928. gadam Rīgas pilsētas žūpības apkarošanas komisija “nosusināja” strādnieku rajonus, t.i., pilsētas nomales, Daugavas salas un citas trūcīgāko ļaužu apdzīvotās vietas.¹²² Rīgas valde noteica rajonus, kur no 1927. gada 1. janvāra būs aizliegts pārdot alkoholiskos dzērienus (vietu, kur atradās “galīgi sausā Rīga”).¹²³ Lēmums vērsās pret nomalēm, tā dēvētajiem strādnieku rajoniem, kur tāpēc darbojās nelegālie tirgotāji (“dažādas pārvietojamās pārdošanas novietnes – tā saucamie “riteņu” un “brunču” krogi”¹²⁴).

Pēc restorānu slēgšanas cilvēki turpināja izklaidi klubos (klubu un biedrību bufetēs), kas kā slēgta tipa iestādes netika uzskatītas par publisku vietu, jo savā iecerē bija paredzētas tikai biedriem un viņu draugiem. Tajos varēja dabūt visus dzērienus par dārgāku cenu, bet pasniegtus limonādes un zeltera pudelēs. Slēgtās durvis ļāva operatīvi reaģēt uz kontroli.¹²⁵ Uzturēties klubos drikstēja tikai biedri, tāpēc kluba pārzinis biedra kartes izrakstīja uz vietas; tam nevajadzēja pat personu apliecināšanu dokumentu, pietika ar izdomātiem vārdiem.¹²⁶ Tā klubos ielaida vēl 1939. gadā (“pa priekškaru spraugu parādīja iekšā laidējam laipnu seju un desmit latu un dzīvoja svētlaimīgs, kamēr jāiet darbā”).¹²⁷ Tāpēc biedrību un klubu bufetes uzskatīja par nelegālajiem naktslokāliem.¹²⁸ (Finanšu ministrija jau 1928. gadā plānoja klubus pielīdzināt 1. šķiras traktieriem.¹²⁹ Rīgas pilsētas valde to izdarīja 1929. gada sākumā,¹³⁰ savukārt uz biedrību un klubu bufetēm visā valstī šo normu attiecināja 1933. gada vasarā.¹³¹)

Rīgas pilsētas valde 1926. gada rudenī sūdzējās Saeimas petīciju komisijai, ka policija nepietiekami enerģiski apkaro žūpību klubos. Tika iesniegta pat fotogrāfija, kas rāda, ka Rīgas tirgotāju biedrības sarīkojumā pie alkoholiskiem dzērieniem klātiem galdiem dzīvoja pat Valsts prezidents un Rīgas prefekts,¹³² kamēr likums paredzēja “tautas vadoņiem par pienākumu iet ar labu priekšzīmi tautai pa priekšu”.¹³³ Rezultātā restorānu publikai nācās piedzīvot enerģisku policijas rīcību.¹³⁴ Pēc pulksten 22 traktierus demonstratīvi apstaigāja policistu komandas astoņu un pat 16 policistu sastāvā. Viņi pārbaudīja šķīvjus, glāzes, tases. “Saprotams, ka viesus šāda rīcība uztrauca un tie, vakariņas nepabeiguši, steidzās telpas atstāt. Vieni no tiem droši vien bija spiesti doties uz mājām un iet gulēt tukšu vēderu, bet citi droši vien sameklēja slepenos krodziņus. Promejot tie ne bez iemesla izteica pa dzēlīgai piezīmei par šāda veida vakara miera traucēšanu un par inteligēntas sabiedrības nostādīšanu mazu bērnu lomā.”¹³⁵ Bieži klubu adreses kuratoriem norādīja dzērāju sievas un citi radnieki.¹³⁶

Žūpības apkaršanas kuratori 1927. gadā Rīgā sastādīja tikai 97 protokolus, no kuriem gandrīz 50% beidzās ar attaisnojošu spriedumu,¹³⁷ jo piekert vainīgo bija gandrīz neiespējami – pudeles un glāzes ar alkohola paliekām vēl nepierādīja, ka pie galda sēdošie būtu arī dzēruši. Tomēr pilsētas žūpības apkaršanas komisija vēl 1927. gada rudenī izstrādāja noteikumu projektu, kurā paredzēja personas, kuras otrreiz publiskā vietā piekertas dzērumā, sodīt ar cietumu līdz trijiem mēnešiem, turklāt šādus likumpārkāpējus atzīt par nenormāliem, kuriem ieceļami aizbildņi.¹³⁸

Mēģinājumi grozīt likumu neizdevās 1925. gadā,¹³⁹ 1926. gadā,¹⁴⁰ 1927. gadā.¹⁴¹ Tomēr 1927. gada pavasarī pat žūpības apkaršanas kuratori atzina, ka 1. šķiras restorāniem vajadzētu atļaut tirgoties ar

reibinošiem dzērieniem līdz pulksten 2 naktī.¹⁴² Rīgas pilsētas valde nolēma glābt pilsētas kasei secen ejošos nodokļus, tāpēc oktobrī lūdzta Iekšlietu ministriju ierosināt Saeimai grozīt Žūpības apkaršanas likumu.¹⁴³ Gada beigās grozījumus apsprieda parlaments. To aizstāvji norādīja, ka 1924. gada mēģinājums “glābt tautu” piespiedu kārtā, iespējams, nebija peļams, tomēr likuma triju darbības gadu pieredze liecina, ka tā pieņemšana bija kļūda un tā ir jālabo, jo gadsimtiem pastāvējušu ieradumu nevar iznīcināt tikai ar audzināšanu un tikumīgu priekšzīmi dzīvē (“mūsu tauta nekad nav bijuse izvirtule, dzērāja tauta, un [...] atņemt viņai vienīgo dzērienu – miestīņu jeb alu nebūtu ne mazākā iemesla”).¹⁴⁴

Debates Saeimā naktī no 1927. gada 20. uz 21. decembri ilga līdz pat pulksten 7 rītā.¹⁴⁵ Pieņemtie grozījumi atļāva 1. šķiras restorāniem pārdot alkoholu līdz pulksten 2 līdzšinējo 22 vietā, jo slēgšanai pulksten 22 vakarā nebija racionāla pamatojuma. (G. Reinhardsgan iebilda, ka 1. šķiras traktieru apmeklētāji arī būtu glābjami, jo ir tikpat nelaīmīgas dvēseles kā proletārieši.)¹⁴⁶ Turklāt atļaujas alus un vīna pārdošanai patērīnam uz vietas tagad izsniedza iestādēm, kur alkoholisko dzērienu turēšana bija aizliegta (viesnīcām, ēdienu veikaliem, iebraucamajām vietām, bufetēm).¹⁴⁷

Par laiku no 1925. gada 24. marta līdz 1928. gada 19. janvārim, kad spēkā bija noteikums traktieros pēc pulksten 22 nepārdot alkoholu, dažs laikabiedrs ironizēja – “veselus 2 gadus 9 mēnešus un 24 dienas ilga šī ņirgāšanās par nabaga rīdziniekiem”.¹⁴⁸ Nakti uz 1928. gada 19. janvāri, kurā alkohola izsniegšanu pagarināja līdz pulksten 2 naktī, rīdzinieki svinēja kā jaunās alkohola ēras sākumu. Tādējādi ar likuma palīdzību laiks naktī tika kontrolēts un tika novērsta potenciāli draudīgu sociālo slāņu (proletariāta) atrašanās publiskajā telpā, jo atļauja pārdot alkoholu līdz pulksten 2 naktī attiecās tikai uz 1. šķiras restorāniem, kurus apmeklēja turīgi, kamēr 2. šķiras traktieros arī turpmāk lieguma stunda iestājās pulksten 22.

No 1928. gada 19. janvāra 1. šķiras traktieri drīkstēja tirgot alkoholu visu nedēļu no pulksten 9 rītā līdz 2 naktī.¹⁴⁹ Nelegāli alkoholu pārdeva arī pēc pulksten 2, tāpēc Rīgas dome jau 1930. gadā trim naktslokāliem piešķīra tiesības būt atvērtiem līdz 5 rītā.¹⁵⁰ Savukārt 2. šķiras traktieri tikai 1932. gada rudenī ieguva tiesības tirgoties ar alkoholu sestdienās visu dienu (no pulksten 9 līdz 22, savukārt pārdotavas promnešanai – no pulksten 9 līdz 18.30), tomēr svētdienās tiem bija jābūt slēgtiem.¹⁵¹ To kritizēja Latvijas Pilsētu savienības valde, jo tieši sestdienās strādnieki saņēma savu nedēļas peļņu.¹⁵² Žūpības apkaršanas liberalizēšanu tās pretinieki kritizēja arī turpmāk. Piemēram, mācītājs A. Skrodelis 1934. gadā brošūrā norādīja: “Valstij jāsarģā indivīds no viņa paša. Tāpat kā pie kāršu spēles. Ierobežo, lai cilvēks sevi neizputinātu.”¹⁵³

Priekšlikumus samazināt naktsdzīves ilgumu Rīgā, lai padarītu to par laiku, kurā atpūsties jaunās dienas darbam, kāds ārsts ieteica jau 1930. gadā. Viņš ierosināja aplikt “rīdzinieku – uzdzīvotāju” rēķinus ar īpašu nodokli pēc Polijas parauga – laikā no pusnakts līdz 1 naktī rēķinam pieskaitīt 10%, pēc tam – 30% par labu valstij.¹⁵⁴ Ierosinājumu Ministru prezidentam iesniedza Latvijas Pretalkohola biedrības pārstāvji.¹⁵⁵ 1933. gadā iekšlietu ministram vēlreiz ieteica ar nodokli panākt, ka “uzdzīve” sākas vakarā, nevis pēc pusnakts, kad daudzi vairs nevalda pār sevi un kļūst “vispirms par mērkaķi, tad – par zvēru un beidzot – par cūku”.¹⁵⁶ Tomēr ieteikumi palika tikai priekšlikumi līdz 1938. gada 16. septembrim, kad Rīgas prefekts noteica naktslokālus, kur kabare programma ilga līdz 5 rītā, slēgt 2 naktī,¹⁵⁷ lai iegūtu “pietiekami stundu atpūtai un miegam, šo tik nepieciešamo faktoru produktīvam dienas darbam”.¹⁵⁸ Tad pēdējā “garā nakts” bija no 14. uz 15. septembri,¹⁵⁹ savukārt pirmā “īsā” – no 15. uz 16. septembri.¹⁶⁰ Tomēr tik un tā pat 1939. gadā pēc pulksten 2 naktī cilvēki atrada nelegālās prieka oāzes.¹⁶¹ No 1939. gada vasaras tādu vietu pastāvēšanu būtiski novērsa iekšlietu ministra Kornēlija Veidnieka izdotie noteikumi, kas ļāva administratīvi sodīt ar naudas sodu līdz 1000 latiem vai trīs mēnešiem arestā, vai abiem sodiem kopā ne tikai personas, kuras pārdod alkoholu pēc noteiktā laika, bet arī restorānu īpašniekus, kuri laikus neslēdz savas iestādes, un pat apmeklētājus, kuri tajās atradīsies.¹⁶²

Traktieru darba laika ierobežošana uzlūkojama par savdabīgu varas demonstrēšanas veidu, kas uzskatāmi apliecināja situācijas nopietnību valstī. Pēc 1934. gada apvērsuma iekšlietu ministrs Vilis Gulbis aizliedza reibinošu dzērienu pārdošanu 16. un 17. maijā, turklāt noteica, ka 1. šķiras traktieri un klubi Rīgā, Liepājā, Jelgavā, Daugavpilī un Rēzeknē līdz 23. maijam drīkst būt atvērti tikai līdz pulksten 23 (nevis pulksten 2 naktī), bet visas pārējās iestādes, kurās pārdod ēdienus un dzērienus patērēšanai uz vietas, – pulksten 21 (nevis pulksten 22).¹⁶³ Savukārt, lai uzsvērtu Kārļa Ulmaņa autoritārā apvērsuma pirmās gadadienas ārkārtīgo svarīgumu, darba laika ierobežojumi tika atcelti uz vienu nakti – 1935. gada naktī no 15. uz 16. maiju Rīgas lielākās kafejnīcas un restorāni drīkstēja darboties ilgāk nekā parasti.¹⁶⁴ Viens no pirmajiem iekšlietu ministra Kornēlija Veidnieka rīkojumiem pēc padomju okupācijas paredzēja, ka no 1940. gada 18. jūnija līdz turpmākam rīkojumam tiek aizliegts “turēt atvērtas reibinošu dzērienu tirgotavas, restorānus, traktierus un citas dzertuves”.¹⁶⁵

Pēc apvērsuma 1935. gada sākumā Latvijas Centrālās pretalkohola savienības, Latvijas Pretalkohola biedrības un Latvijas Universitātes atturīgo studentu biedrības vadītāji K. Ulmanim lūdza “ietvert arī atturības principus Jūsu lielajā valsts audzināšanas programmā”.¹⁶⁶ 1938. gada 30. augustā Ministru kabinets pieņēma Grozījumus likumā par žūpības apkarošanu, lai atjaunotu Žūpības apkarošanas fondu.¹⁶⁷

Pirmā sēde pēc septiņu gadu pārtraukuma notika 1939. gada 31. janvārī.¹⁶⁸ Tajā nolēma pieņemt likumu, kas aizsargātu “no šī posta kā pašu cilvēku, viņa tuviniekus, tā arī visu sabiedrību”.¹⁶⁹ 1939. gada martā likumprojektu, kas paredzēja alkoholiķu aizgādību, uzraudzību un ievietošanu labošanas iestādē ar stingru darba režīmu, nosūtīja izvērtēšanai ministrijās un Profesiju kamerā. Uzraudzībai nodotie alkoholiķi saņemtu no pašvaldības īpašu kontroles grāmatiņu un nedrīkstētu bez atļaujas mainīt dzīvesvietu. Savukārt labošanas iestādē viņus ievietotu uz gadu, ko varētu pagarināt pat līdz četriem gadiem. Valsts plānoja jaunās normas attiecināt uz personām, kuras pēdējā gada laikā vismaz trīs reizes sodītas par attiecīgiem pārkāpumiem. Lai pārņemtu pieredzi šādas iestādes organizēšanā, Tautas labklājības ministrijas departamenta direktors O. Silis vasarā viesojās hronisko dzērāju labošanas iestādēs Somijā. 1940. gada janvārī Pilsblīdenē Saldus rajonā paredzēja atvērt alkoholiķu labošanas iestādi,¹⁷⁰ tomēr jau aprīlī par piemērotāku tika atzīta Vendzava Ventas krastā Ziru pagastā, kur rudenī plānoja sākt labošanas iestādes iekārtošanas darbus,¹⁷¹ kas padomju okupācijas dēļ netika pabeigti.

Tādējādi visstingrākie ierobežojumi alkoholisko dzērienu lietošanā Latvijā pastāvēja no 1925. līdz 1927. gadam. Jau 1928. gadā tika atzīta tādas politikas neveiksme, un Žūpības apkaršanas likums tika pakāpeniski liberalizēts. Tādējādi norma bija mēreni dzert legāli nopirkto alkoholu, ko dzīvē izdevās nostiprināt īpaši 30. gadu otrajā pusē.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ *Ķempelis G.* Divi spiedieni // Jaunā Balss. – 1925. – Nr. 11/12. – 4. lpp.; Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 3723. f., 1. apr., 15308. l., 12. lp.
- ² Par strādnieku alkohola lietošanas un apkaršanas tradīciju pirms Pirmā pasaules kara skatīt: *Bērziņš J.* Latvijas rūpniecības strādnieku sociālais portrets 1900–1914. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2009. – 62.–72. lpp.
- ³ *Bastjānis-Krasts I.* Pašvēsture: par politiku, bohēmu un trīssoļlēcšanu. – Rīga: Likteņstāsti, 1998. – 67. lpp.
- ⁴ *Skrodelis A.* Ceļā uz augšu. (Audzināsim sevi. II daļa.) – [B. v.]: Rakstu Avots, 1934. – 58. lpp.
- ⁵ *Bastjānis-Krasts I.* Pašvēsture: par politiku, bohēmu un trīssoļlēcšanu. – 67. lpp.
- ⁶ Satversmes sapulces 1. sesijas 19. sēde 17. augustā 1920. gadā. – 436. lpp. [Ādolfs Bļodnieks, Demokrātu savienība.]
- ⁷ Likums par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu // Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums (turpmāk – LMKNK), 1920. gads. – 10. burtn. – 1.–18. lpp. [Pieņemts 1920. gada 17. augustā.]; Likums par 1920. gada 17. augusta likuma par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu

- papildināšanu // LMKNK, 1924. gads. – 44. lpp. [Izsludināts 1924. gada 29. februārī.]
- ⁸ Satversmes sapulces 1. sesija. – 436. lpp. [Ādolfs Bļodnieks, Demokrātu savienība.]
- ⁹ Turpat. – 437. lpp.
- ¹⁰ Turpat. – 438. lpp. [Roberts Bīlmanis, sociāldemokrāts.]
- ¹¹ Turpat. – 440. lpp. [Francis Trasuns, Latgales kristīgo zemnieku savienība.]
- ¹² Turpat. – 442. lpp. [Gustavs Reinhards, Kristīgā nacionālā apvienība.]
- ¹³ 1903. gada 22. marta Sodu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. / Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. – Rīga, 1923. – 77. lpp. [284. pants.]; Pagaidu rīkojums par žūpības apkarošanu // Valdības Vēstnesis. – 1921. – 1. nov.; Pārgrozījums 1920. gada 18. oktobra pagaidu rīkojumā par žūpības apkarošanu // LMKNK, 1921. gads. – 324. lpp.
- ¹⁴ Privātpersonām naudas sodi svārstījās no 10 līdz 100 latiem, bet uzņēmējiem – no 100 līdz 1000 latiem. (1903. gada 22. marta Sodu likumi .. – Rīga, 1923. – 77., 85., 86. lpp. [285., 286., 315., 316., 317. pants.]; Sodu likums ar komentāriem .. – 165., 166., 174.–176. lpp. [311., 312., 313., 335., 336. p.]
- ¹⁵ Likums par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu // LMKNK, 1920. gads. – Nr. 10. – 17. lpp. [227. pants.]
- ¹⁶ Likums par pagastu pašvaldību // LMKNK, 1922. gads. – 263. lpp. [Izsludināts 1922. gada 6. jūlijā.]
- ¹⁷ Rīgas pilsētas valde 1920. gadā nolēma no 160 krogiem atstāt 80, bet, neskatoties uz pilsētas domes lēmumu, Netiešo nodokļu departaments izdeva atļaujas arī tiem krodziniekiem, kuriem valde nedeva šādas tiesības. Tāpat notika arī Daugavpilī. (Satversmes sapulces 1. sesijas 19. sēde 17. augustā 1920. gadā. – 438. lpp.)
- ¹⁸ Tautas skaidrībai. Jānis Tāļivaldis Zemzaris. – Rīga: LU, 2002. – 80. lpp.
- ¹⁹ LVVA, 5485. f., 1. apr., 3942. l., 136. lp.
- ²⁰ Turpat.
- ²¹ Tautas veselības statistika, [1928–1938]. – Rīga: Valters un Rapa, [1930–1940].
- ²² Tēriņnodokļa sadalījums // Jaunākās Ziņas. – 1922. – 30. sept.; Pārgrozījumi likumā par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu // LMKNK, 1924. gads. – 321. lpp.; Likums par žūpības apkarošanu // LMKNK, 1924. gads. – 318.–320. lpp.
- ²³ Rīgas militārās policijas priekšnieka rīkojums Nr. 5 // Latvijas Sargs. – 1919. – 15. jūl.
- ²⁴ Tomēr Rīgas pilsētas dome vēlējās noteikt citu kārtību, tāpēc konfliktēja ar prefektūru. Par šo rīkojumu Rīgas pilsēta iesniedza Augstākās tiesas Senātam sūdzību. (Rīkojums // Jaunākās Ziņas. – 1920. – 16. febr.; Pilsētas domes sēde // Jaunākās Ziņas. – 1920. – 17. nov.)
- ²⁵ Dauzoņu bandas // Jaunākās Ziņas. – 1920. – 24. jūl.
- ²⁶ Niecīga “ieraušana” // Jaunākās Ziņas. – 1923. – 23. febr.
- ²⁷ LVVA, 5485. f., 1. apr., 2878. l., 4. lp.
- ²⁸ To izskatīja četrās – sociālās likumdošanas, juridiskajā, tirdzniecības un rūpniecības un budžeta – komisijās. (Žūpības apkarošanas likums //

- Jaunā Balss. – 1923. – Nr. 9. – 4. lpp.; Nr. 14. – 6. lpp.; Saeima cīņā ar “zaļo pūķi” // Turpat. – 1924. – Nr. 7. – 3.–5. lpp.; LVVA, 5485. f., 1. apr., 3941. l., 111.–115. lp.)
- ²⁹ Sk., piem.: LVVA, 5485. f., 1. apr., 3942. l., 83. lp.
- ³⁰ *Krūmājs K.* Rīgas nakts prieki // Jaunākās Ziņas. – 1934. – 8. febr.
- ³¹ LVVA, 5485. f., 1. apr., 3941. l., 71. lp.
- ³² Turpat, 3942. l., 115. lp.
- ³³ Turpat, 112. lp.
- ³⁴ Turpat.
- ³⁵ Turpat, 115., 112. op. lp.
- ³⁶ *Frīdenbergs A.* Pretalkohola likumi un viņu piemērošana Latvijā // Jaunā Balss. – 1926. – 16. nov. – 12. lpp.
- ³⁷ Svarīgu likumu gaidās // Jaunā Balss. – 1924. – 29. marts. – 5. lpp.
- ³⁸ *Eriksen S.* Sweden // Alcohol and Temperance in Modern History. An International Encyclopedia / Jack S. Blocker, Jr., David M. Fahey, Ian R. Tyrrell. – Santa Barbara, California [etc.]: ABC-CLIO, 2003. – Vol. 2. – P. 605.
- ³⁹ LVVA, 5485. f., 1. apr., 3941. l., 35. lp. [E. Morics Saeimas Sociālās likumdošanas komisijas sēdē 1923. gada 9. maijā.]
- ⁴⁰ Strādnieki, topiet atturībnieki! // Jaunākās Ziņas. – 1924. – 11. okt.
- ⁴¹ *Ķempelis E.* Divi spiediņi // Jaunā Balss. – 1925. – 1. apr. – 3. lpp.
- ⁴² Latvijas Republikas Saeimas VI sesija. – 201. sl.
- ⁴³ Turpat. – 718. sl.; Likums par žūpības apkarošānu // LMKNK, 1924. gads. – 318.–320. lpp. [Stājās spēkā 1925. gada 24. martā.]
- ⁴⁴ Latvijas Republikas Saeimas VI sesija. – 205. sl. [G. Zemgals.]
- ⁴⁵ Turpat. – 203., 204. sl. [G. Reinharads.]
- ⁴⁶ Turpat.
- ⁴⁷ Žūpības apkarošāna // Jaunākās Ziņas. – 1924. – 24. dec.
- ⁴⁸ *Dāvis J.* Manas gaitas un atziņas. – Bulduri, 1938. – 327. lpp.
- ⁴⁹ *Österberg E.* Finland // Alcohol and Temperance in Modern History. An International Encyclopedia. – Vol. 1. – P. 240.
- ⁵⁰ *Lipša I.* Sabiedriskā tikumība Latvijas Republikā (1918–1934): priekšstatu maiņa // Latvijas Vēsture. – 2006. – Nr. 2. – 23. lpp.
- ⁵¹ Krogu “pastardienas” Rīgā // Jaunākās Ziņas. – 1925. – 24. marts.
- ⁵² Pirmā sausā nakts Rīgā // Jaunākās Ziņas. – 1925. – 25. marts.
- ⁵³ Latvijas statistiskā gadagrāmata, [1921–1924]. – Rīga, [1922–1925].
- ⁵⁴ LVVA, 3723. f., 1. apr., 15273. l., 66., 68. lp.; 15275. l., 21. lp.; 15276. l., 21. lp.; 15277. l., 9. lp.; 15278. l., 5. lp.; 15281. l., 69. lp.
- ⁵⁵ *Tūbelis E.* Dzērāju ārstēšana // Kurzemes Vārds. – 1928. – 29. jūl.; Kā darbojas dzērāju ārstēšanas punkts // Kurzemes Vārds. – 1929. – 16. jūn.
- ⁵⁶ LVVA, 2927. f., 1. apr., 1945. l., 151. lp.; Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību 1935–1939. – Galvas pilsētas Rīgas valdes izdevums, 1940. – 292. lpp.; Rīgas pilsētas statistiskā gadagrāmata, [1935–1938]. – Rīga, [1936–1939]. (Datus par 1933. un 1934. g. vispār ārstētajām personām nav izdevies noskaidrot.)
- ⁵⁷ Vaj dzērāju labošanas punkti spēj izārstēt alkoholiķus? // Kurzemes Vārds. – 1931. – 4. janv.
- ⁵⁸ Turpat.

- ⁵⁹ Tautas veselības statistika, [1928–1938]. – Rīga: Valters un Rapa, [1930–1940].
- ⁶⁰ Tautas veselības statistika 1929. g. / Sast. dr. A. Vanags, J. Baltais, red. V. Salnais. – Rīga: Valters un Rapa, 1930. – 15*. lpp.
- ⁶¹ Turpat. – 15*.–16*. lpp.; Likums par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu // LMKNK, 1920. gads. – Nr. 10. – 1., 10. lpp. [5. pants; 127. panta piezīme.]
- ⁶² Alkohola brismas // Latgolas Vārds. – 1930. – 21. maijs.
- ⁶³ Par pārkāpšanu paredzēja administratīvi sodīt ar naudas sodu līdz 500 latiem vai sešiem mēnešiem cietumā. (Papildinājums likumā par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu // LMKNK, 1929. gads. – 315. lpp. [Izdots LR Satversmes 81. panta kārtībā; izsludināts 1929. gada 25. septembrī.]; Aizligts bryuvet olu // Latgolas Vārds. – 1929. – 23. okt.; Kur nuligta mojas ols darišona bez atļaujas? // Latgolas Vārds. – 1929. – 30. okt., 6. nov., 11. dec.)
- ⁶⁴ Žyupības apkarošanas lykums // Latgolas Vārds. – 1929. – 30. okt.
- ⁶⁵ Daugavpils apriņķī atļauts brūvēt mājas alu // Pēdējā Brīdī. – 1930. – 20. jūl. 1936. gadā ministrs izdeva 23 rikojumus, 1937. gadā – 27, 1938. gadā – 24, 1939. gadā – 20, bet 1940. gadā – vienu rikojumu. (Valdības Vēstnesis. – 1936., 1937., 1938., 1939., 1940. g.)
- ⁶⁶ Zīle A. Vēlams papildinājums noteikumos par žūpības apkarošanu // Policijas Vēstnesis. – 1923. – 17. aug.
- ⁶⁷ Tautas veselības statistika 1929. g. / Sast. dr. A. Vanags, J. Baltais, red. V. Salnais. – Rīga: Valters un Rapa, 1930. – 16*. lpp.
- ⁶⁸ Tautas veselības statistika, [1928–1938]. – Rīga: Valters un Rapa, [1930–1940].
- ⁶⁹ Latvijas 2. pretalkohola kongress (beigas) // Jaunākās Ziņas. – 1922. – 12. sept.
- ⁷⁰ *Freivalds O.* Dzertuvju tīkls 1929. gadā // Jaunā Balss. – 1929. – Nr. 4. – 4. lpp.
- ⁷¹ Tautas veselības statistika, [1928–1938]. – Rīga: Valters un Rapa, [1930–1940].
- ⁷² Turpat.
- ⁷³ LVVA, 1376. f., 2. apr., 5297. l., 26., 26. op. lp.
- ⁷⁴ 1934. gadā Rīgā bija 32 otrās šķiras traktieri, savukārt 1935. gadā – 50, un to skaits nemainījās līdz 1939. gadam, kurā par vienu palielinājās (51). (Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību 1935–1939. – Galvas pilsētas Rīgas valdes izdevums, 1940. – 187. lpp.)
- ⁷⁵ Saeima ciņā ar “zaļo pūķi” // Jaunā Balss. – 1924. – Nr. 7. – 4., 5. lpp.
- ⁷⁶ *Zankēvics J., Pašvaldības dep. dir.* Pārgrozījumi likumā par žūpības apkarošanu // Jaunā Balss. – 1938. – Nr. 10. – 289. lpp.
- ⁷⁷ LVVA, 3723. f., 1. apr., 15272. l., 1. lp.
- ⁷⁸ Turpat, 15282. l., 43. lp.
- ⁷⁹ Turpat, 15283. l., 10. lp.
- ⁸⁰ Turpat, 15294. l., 180. lp.
- ⁸¹ *Zankēvics J., Pašvaldības dep. dir.* Pārgrozījumi likumā par žūpības apkarošanu // Jaunā Balss. – 1938. – Nr. 10. – 289. lpp.
- ⁸² Turpat.
- ⁸³ LVVA, 3723. f., 1. apr., 15280. l., 3. lp.

- ⁸⁴ Viena ass ir 2,13 metri, tātad 40 asis – 85,2 metri. (Likums par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu // LMKNK, 1920. gads. – Nr. 10. – 17. lpp. [227. pants.]; *Ducmans K.* Tālums, kas tapis par tuvumu // *Brīvā Zeme.* – 1925. – 25. maijs.)
- ⁸⁵ Pārgrozījumi likumā par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu // LMKNK, 1924. gads. – 321. lpp.
- ⁸⁶ Liels uztraukums traktierniekos // *Jaunākās Ziņas.* – 24. janv.
- ⁸⁷ Lēmumi Rīgas pilsētas valdē // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 4. nov.
- ⁸⁸ Kā Rīgā apkaros žūpību // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 11. nov.
- ⁸⁹ Apkaroj žūpības apkarošanas lykumu // *Latgolas Vārds.* – 1925. – 25. marts.
- ⁹⁰ Kai veicas sabidribai apkarot žūpību // *Latgolas Vārds.* – 1925. – 10. jūn.
- ⁹¹ Dobeļe // *Zemgales Balss.* – 1925. – 9. aug.
- ⁹² Rogovka // *Latgolas Vārds.* – 1925. – 22. jūl.
- ⁹³ Kā mērit attālumu no reibinošu dzērienu tirgotavām // *Jaunākās Ziņas.* – 1931. – 7. janv.
- ⁹⁴ Žūpības apkarošanas kuratorija // *Zemgales Balss.* – 1925. – 23. aug.
- ⁹⁵ Vaj žūpības apkarošanas kuratori neredz? // *Zemgales Balss.* – 1926. – 5. aug.
- ⁹⁶ LVVA, 3723. f., 1. apr., 15282. l., 1. lp.
- ⁹⁷ Turpat, 2. lp.
- ⁹⁸ Turpat.
- ⁹⁹ Pret žūpības apkarošanas kuratoriem // *Zemgales Balss.* – 1927. – 24. febr.
- ¹⁰⁰ Ko saka žūpības apkarotāji? // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 10. okt.
- ¹⁰¹ Kā Rīgā apkaros žūpību // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 24. jūl.
- ¹⁰² Žūpības apkarotāju vienaldzība Rīgā // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 6. nov.
- ¹⁰³ Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata, 1917–1928. 4. izdevums. – Rīga, 1929. – 141. lpp.; Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata, 1929–1930. 5. izdevums. – Rīga, 1931. – 164. lpp.
- ¹⁰⁴ LVVA, 2927. f., 1. apr., 1947. l., 20., 145. lp.
- ¹⁰⁵ Kā darbojas Liepājas kuratori // *Kurzemes Vārds.* – 1926. – 10. okt.
- ¹⁰⁶ Žūpības apkarošanas likums stājas spēkā // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 23. marts.
- ¹⁰⁷ Žūpības apkarotāju vienaldzība Rīgā // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 6. nov.
- ¹⁰⁸ Šnaba glabātuve zārku veikalā // *Jaunākās Ziņas.* – 1928. – 30. okt.
- ¹⁰⁹ “Jautrais zelters” // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 30. apr.; “Pārāk stipra tēja” // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 16. maijs.
- ¹¹⁰ “Zaļā puķa” nedarbi Rīgā // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 7. maijs.
- ¹¹¹ Izgudrojums žūpības veicināšanai // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 8. dec.
- ¹¹² “Jautrais zelters” // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 30. apr.
- ¹¹³ “Zaļā puķa” nedarbi Rīgā // *Jaunākās Ziņas.* – 1926. – 7. maijs.
- ¹¹⁴ Žūpības apkarošanas trofeju muzejā Rīgā // *Jaunākās Ziņas.* – 1927. – 30. apr.
- ¹¹⁵ *Ķempelis G.* Divi spiedieni // *Jaunā Balss.* – 1925. – Nr. 11/12. – 4. lpp.
- ¹¹⁶ Kā Rīgā apkaros žūpību // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 24. jūl.
- ¹¹⁷ Žūpības apkarošanas likums stājas spēkā // *Jaunākās Ziņas.* – 1925. – 23. marts.

- ¹¹⁸ “Zaļā puķa” nedarbi Rīgā // Jaunākās Ziņas. – 1925. – 7. maijs.
- ¹¹⁹ Variete izrādes policijas uzraudzībā // Jaunākās Ziņas. – 1926. – 4. sept.
- ¹²⁰ *Logos*. Vaj pretalkohola politika nav ar pretvalstiska? // Latvijas Sargs. – 1926. – 21. okt.
- ¹²¹ Kā apies žūpības apkarošanas likumu // Jaunākās Ziņas. – 1925. – 19. marts.
- ¹²² Alkoholisku dzērienu pārdotavu skaits pilsētā šajā laikā tika samazināts no 820 līdz 370, slēdzot likuma pārkāpēju un attāluma cenzam neatbilstošos uzņēmumus. (*Dāvis J.* Manas gaitas un atziņas. – Bulduri, 1938. – 327. lpp.)
- ¹²³ Tās bija Rīgas pilsētas Daugavas salas un rajoni, ko norobežoja šādas ielas – Latgales priekšpilsētā sākot ar Fridriķa ielu pa Rāznas ielu līdz dzelzceļam un tālāk pa Mīlgrāvja dzelzceļu līdz Gaujienas ielai, pa Gaujienas ielu līdz Daugavai, pāri Daugavai uz kreiso krastu līdz Tvaikoņa ielai, pa Tvaikoņa, Emmas un Buļļu ielu līdz Bolderājas dzelzceļam, pa Jelgavas dzelzceļu līdz Robežu ielai, pa Robežu un Telts ielu un no Telts ielas gala taisnā līnijā uz Fridriķa ielu Daugavas labajā krastā. (“Galīgi sausā Rīga” // Jaunākās Ziņas. – 1926. – 27. maijs.)
- ¹²⁴ LVVA, 2927. f., 1. apr., 1945. l., 54. lp.
- ¹²⁵ *Asars H.* Kā Rīgas pilsēta apkaros žūpību // Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. – Rīga, 1932. – 529. lpp.
- ¹²⁶ *Grīnofs V.* Ko redz Rīgā // Zemgales Balss. – 1934. – 28. febr.
- ¹²⁷ *Liepa A.* Rīga 24 stundās // Rīts. – 1939. – 26. febr.
- ¹²⁸ *Asars H.* Kā Rīgas pilsēta apkaros žūpību // Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. – Rīga, 1932. – 529. lpp.
- ¹²⁹ Biedrībās un klubos atļauts dzert līdz 2 n. // Jaunākās Ziņas. – 1928. – 1. febr.
- ¹³⁰ Dzeršanas priekšrocību atņemšana biedrībām un klubiem // Jaunākās Ziņas. – 1929. – 28. janv.
- ¹³¹ Pārgrozījumi likumā par žūpības apkarošanu // LMKNK, 1933. gads. – 348. lpp. [Stājās spēkā 1933. gada 5. septembrī.]
- ¹³² Fotografiju iesniedza Rīgas pilsētas žūpības apkarošanas komisijas loceklis Jānis Dāvis. (Rīgas klubiem likumi nav rakstīti // *Latvis*. – 1926. – 24. okt.)
- ¹³³ *Kempelis G.* Divi spiedieni // Jaunā Balss. – 1925. – Nr. 11/12. – 4. lpp.
- ¹³⁴ Žūpības apkarošana, policija un sabiedrība // Latvijas Sargs. – 1926. – 24. okt.
- ¹³⁵ Turpat.
- ¹³⁶ Slepeno krogu un klubu uzrādīšana // Jaunākās Ziņas. – 1927. – 29. apr.
- ¹³⁷ *Vikmanis K., cand. iur.* Kuratori žūpības apkarošanas darbā un mūsu likumi // Jaunā Balss. – 1929. – Nr. 2. – 4. lpp.
- ¹³⁸ Bargus žūpības apkarošanas noteikumus // Jaunākās Ziņas. – 1927. – 8. okt.
- ¹³⁹ Gājiens pret dzimtsarakstu nodaļām un žūpības apkarošanas likumu // Jaunākās Ziņas. – 1925. – 23. apr.; *Tūbels E.* Nedrīkst grozīt // Jaunā Balss. – 1925. – 24. nov. – 3., 4. lpp.
- ¹⁴⁰ *Solars E.* Neapdomāts un ačgārns solis // Jaunā Balss. – 1926. – 21. jūn. – 4. lpp.

- ¹⁴¹ *Pētersons A.* Žūpības apkarotāju lielā diena Saeimā // Jaunā Balss. – 1927. – 15. jūn. – 3. lpp.; Pret žūpības apkaršanas likuma grozījumiem // Jaunākās Ziņas. – 1927. – 3. jūn.
- ¹⁴² Žūpības apkaršanas trofeju muzejā Rīgā // Jaunākās Ziņas. – 1927. – 30. apr.
- ¹⁴³ Rīgas pilsētas valde prasa grozīt žūpības apkaršanas likumu // Jaunākās Ziņas. – 1927. – 6. okt.; *Dišlers K., doc.* Vaj žūpības apkaršanas likums grozāms? // Jaunākās Ziņas. – 1927. – 24. nov.
- ¹⁴⁴ Kā mazināt Latvijā žūpības postu // Jaunākās Ziņas. – 1927. – 6. dec.
- ¹⁴⁵ Kā pieņēma žūpības apkaršanas likuma grozījumus // Zemgales Balss. – 1927. – 23. dec.
- ¹⁴⁶ Latvijas Republikas II Saeimas VII sesija. – 739. sl.
- ¹⁴⁷ Kā pagājušā naktī sāka izpildīt žūpības atvieglojumus? // Jaunākās Ziņas. – 1928. – 19. janv.
- ¹⁴⁸ *Эрце.* Как рижане встретили новую алкогольную эру // Сегодня вечером. – 1928. – 19 янв.
- ¹⁴⁹ 1. šķiras traktieros atļāva arī deju, varietē izrādes, tamlīdzīgas izpriecās un mūziku. (Papildinājumi un pārgrozījumi likumā par žūpības apkaršanu // LMKNK, 1928. gads. – 1., 2. lpp.)
- ¹⁵⁰ *Bastjānis V.* Demokrātiskā Latvijā: vērojumi un vērtējumi. – Stokholma: Emīls Ogriņš, 1966. – 172. lpp.
- ¹⁵¹ Pārgrozījumi likumā par žūpības apkaršanu // LMKNK, 1932. gads. – 240. lpp. [Stājās spēkā 1932. gada 17. septembrī.]
- ¹⁵² Pilsētas pret žūpības apkaršanas likuma grozīšanu // Jaunākās Ziņas. – 1932. – 22. sept.
- ¹⁵³ *Skrodelis A.* Ceļā uz augšu. (Audzināsim sevi. II daļa.) – [B. v.]: Rakstu Avots, 1934. – 60. lpp.
- ¹⁵⁴ Grib aplikt uzdzīvotājus ar nodokli // Jaunākās Ziņas. – 1930. – 15. sept.
- ¹⁵⁵ Radikāls ierosinājums // Jaunā Balss. – 1930. – Nr. 8. – 5. lpp.
- ¹⁵⁶ Iekšlietu ministrs uzdevis noskaidrot naktsdzīvi Rīgas krogos // Jaunākās Ziņas. – 1933. – 17. maijs.
- ¹⁵⁷ “Īsa izpriecu nakts” Rīgā // Rīts. – 1938. – 16. sept.; Izbeigs naktsdzīvi galvaspilsētas restorānos // Jaunākās Ziņas. – 1938. – 6. sept.
- ¹⁵⁸ Ночные развлечения // Сегодня вечером. – 1938. – 15 сент.; Pēdējā “garā nakts” Rīgā // Rīts. – 1938. – 15. sept.
- ¹⁵⁹ Pēdējā “garā nakts” Rīgā // Rīts. – 1938. – 15. sept.
- ¹⁶⁰ “Īsa izpriecu nakts” Rīgā // Rīts. – 1938. – 16. sept.
- ¹⁶¹ *Liepa A.* Rīga 24 stundās // Rīts. – 1939. – 26. febr.
- ¹⁶² Ierobežos reibinošu dzērienu pārdošanu // Rīts. – 1939. – 1. jūl.
- ¹⁶³ Rīkojums par reibinošu dzērienu pārdošanas noliegšanu un tirgošanās ierobežošanu traktieros un tamlīdzīgās iestādēs // Valdības Vēstnesis. – 1934. – 16. maijs.
- ¹⁶⁴ Rīgas lielākās kafējnīcas un restorāni // Rīts. – 1935. – 15. maijs.
- ¹⁶⁵ Rīkojums // Valdības Vēstnesis. – 1940. – 18. jūn.
- ¹⁶⁶ LVVA, 3723. f., 1. apr., 15308. l., 12., 12. op. lp.
- ¹⁶⁷ *Zankēvics J., Pašvaldības dep. dir.* Pārgrozījumi likumā par žūpības apkaršanu // Jaunā Balss. – 1938. – Nr. 10. – 290. lpp.
- ¹⁶⁸ LVVA, 3723. f., 1. apr., 15281. l., 85. lp.

- ¹⁶⁹ Alkoholiķus ievietos labošanas iestādēs (Likumprojekts par alkohola posta apkarošanu) // Jaunākās Ziņas. – 1939. – 13. marts.
- ¹⁷⁰ Izstrādā likumu alkoholiķu un narkotiķu labošanai // Jaunākās Ziņas. – 1939. – 3. jūn.; Alkoholiķu labošanas iestādi Pilsblīdenē atklās janvārī // Jaunākās Ziņas. – 1939. – 25. aug.
- ¹⁷¹ Darba nams dzērājiem un narkotiķiem // Kurzemes Vārds. – 1940. – 25. apr.

Ineta Lipša

PUBLIC MORALITY IN LATVIA:
THE USE OF ALCOHOLIC DRINKS, 1918–1940

Summary

By regulating such social phenomena as use of alcoholic drinks the ruling power indirectly standardized the leisure time of the people. With the help of specific laws and regulations more detailed attention was paid to the fighting of dipsomania. By adjusting the social reality already in 1920 and 1921 the punishment was increased for a person's presence in public places in an alcohol-intoxicated state. Since 1925 the punishments were increased for using alcoholic drinks in public places and in the cases when it was forbidden. Moreover, two new standards were introduced – the ban to pay wages and draw employment contracts at the places where alcoholic drinks were sold (in 1933 the punishment was decreased by half), as well as the ban to advertise alcoholic drinks in the way forbidden by law (from 1925 to 1933 – in periodicals), their manufacturers and outlets (in 1933 the fine was reduced from 1000 to 500 lats, however arrest for the period of up to one month was replaced by arrest up to an indefinite period; moreover, if up to that it was possible to punish both with a fine and arrest then starting from 1933 only one kind of punishment could be applied). The punishment for the illegal trade of drugs was increased already in 1925 (from arrest up to the period of three months or fine up to 300 lats – to imprisonment). Moreover, in 1933 the provision was incorporated in the Law on Punishment that envisaged punishing for the presence in a drug-intoxicated state in public places. Punishment was increased for the spreading of intentionally impudent writings or pictures (from arrest up to three months or fine up to 300 lats – to imprisonment of indefinite period).

The use of alcoholic drinks in Latvia was restricted by the Law on Fighting Dipsomania which in the period from 1925 to 1927 (including) so strictly regulated the area that it was considered the second strictest law in Europe after the one in force in Finland. The sale of alcoholic

drinks was allowed, however not only the second class, but also the first class restaurants were allowed to sell them only by ten o'clock in the evening and were forbidden to sell them on Sundays. When discussing the draft of this law, the opponents suggested allowing the sale up to twelve o'clock at night as it was in Germany, however the majority of deputies did not support this claim.

When creating the Foundation for Fighting Dipsomania as a medium for the implementation of the government-funded anti-alcohol propaganda, it was indicated that already in 1924 such a foundation funded the biggest abstainer organization in Estonia from the return on vodka which was a government monopoly. Similarly in Lithuania the government funded the central abstainer organizations. The ruling power abandoned the social protection policy already in the late 1920s as it started the transition to the rational policy. Provisions introduced by reason of fighting dipsomania were gradually liberalized from 1928 when the restrictions for the first class restaurants were cancelled (they were allowed to work by two in the night every day). Starting from 1932 the second class restaurants were allowed to work on Saturdays. During the economic crisis of 1932 the funding of the anti-alcohol propaganda by the government was stopped and was reassumed only in 1939. The activity of abstainer organizations decreased along with the extinction of funding which suggests that they were capable of operating only with the government funding. Starting from 1933 the advertising of alcoholic drinks in the press was allowed. In 1935 the second class restaurants that had been closed in the mid-1920s were again opened on the outskirts of Riga which were considered the districts of the poor, as well as in other places of Latvia. Thus the standard was to drink legally bought alcohol and the implementation of the standard succeeded in the 1930s, particularly in the second half of the 1930s.

Iesniegts 20.10.2009.